

Góralski, Wojciech

Synody płockie - historia i współczesność

Notatki Płockie 36/1-146, 21-24

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Synody płockie — Historia i współczesność

Instytucja synodu diecezjalnego, sięgająca swymi początkami przełomu VI i VII w.¹, stanowi nieprzerwanie doniosły czynnik kształtujący zarówno stosunki prawne w Kościołach partykularnych (diecezjach), jak i życie religijno-moralne tych, którzy do owych społeczności przynależą. Już samo podstawowe znaczenie czasownika greckiego „synodeuein” (odbywać wspólną drogę, podejmować wspólny bieg) nakazuje upatrywać w synodzie formę wspólnego, zorganizowanego działania. W istocie, synody diecezjalne, odbywane niegdyś co kilka lub co kilkanaście lat, gromadząc przedstawicieli duchowieństwa diecezji wraz z jej biskupem, stanowiły wspólną debatę nad istotnymi sprawami nurtującymi w danym momencie Kościoła partykularny. Obrady gremium synodalnego, trwające z reguły 2—3 dni, kończyły się zazwyczaj uchwaleniem a następnie ogłoszeniem przez biskupa prawa diecezjalnego w postaci tzw. statutów synodalnych, uprzednio przygotowanych — w formie projektu — przez wąskie grono specjalistów. Ustawodawstwo synodalne regulowało przy tym całokształt spraw życia diecezjalnego, odnoszących się tak do duchowieństwa, jak i do wiernych świeckich. Niedługo rozstrzygano też podczas synodów spory a także podejmowano decyzje o charakterze administracyjnym (np. o założeniu seminarium duchownego, utworzeniu dekanatu itp.)².

Wskazane przez Sobór Watykański II (1962—1965) jako skuteczne narzędzie wzrostu wiary i zachowania dyscypliny kościelnej³, synody diecezjalne przybrały ostatnio nowy kształt, dostosowany do wymogów współczesności. Tradycyjny model synodu o charakterze statucyjnym i jurydycznym przekształcił się w ostatnim ćwierćwieczu w formę synodu dynamicznego, aktywizującego całą społeczność diecezjalną, m.in. laikat⁴. Duszpasterski charakter współczesnych synodów diecezjalnych wiąże się nie tylko z treścią uchwał, lecz także z nową formą ich przygotowania, sposobem oddziaływania na opinię publiczną, czasem ich trwania (zazwyczaj kilka lat) oraz licznych udziałem osób świeckich.

SYNODY PŁOCKIE NA PRZESTRZENI WIEKÓW

Istniejąca od 1075 r. diecezja płocka posiada bogatą i chlubną przeszłość synodalną sięgającą swymi początkami XIII stulecia. Zachowane przekazy źródłowe pozwalają ustalić, iż dotychczas odbyło się tutaj 41 zgromadzeń synodalnych. Przyjmowana do niedawna hipoteza zasłużonego badacza dziejów diecezji płockiej W. Mąkowskiego została w 1952 r. skorygowana przez niezmiernie historyka synodów polskich J. Sawickiego⁵. W myśl przyjętego w

nauce katalogu synodów płockich, pierwszy z nich odbył się już w 1216 r. za biskupa Gedki, ostatni zaś (41-szy) — w 1938 r. za arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Uchwały wielu dawnych synodów nie zachowały się, znany jest jedynie sam fakt ich odbycia. Spośród 41 synodów płockich, niektóre doczekały się wydania drukiem. Najwcześniejszym z nich jest synod z 1398 r., odbyty w Płocku przez wybitnego biskupa — kanonistę Jakuba z Korzkwi 1399—1425), uprzednio audytora Roty Rzymskiej.

Synody płockie zwolowane przez rządów diecezji z różnym powodzeniem i w różnych odstępach czasowych można usytuować w odrębnych epokach historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce. W okresie średniowiecza odbyło się 13 synodów diecezjalnych (1216, 1398, 1400, ok. 1418, 1444, 1458, 1460, 1473, 1485, 1488/89, 1491, 1499, 1500). Szczególnie doniosłą rolę odegrał tutaj wspomniany wyżej synod Jakuba z Korzkwi, którego statuty — przynajmniej częściowo — weszły w 1423 r. w skład słynnej kodyfikacji prawa diecezjalnego stanowiącej prawdziwy pomnik ustawodawstwa. Kodyfikacja ta, nawiązująca szeroko do ówczesnego prawa kanonicznego, wywarła poważny i wiódący wpływ na kształt ustawodawstwa diecezjalnego aż do końca XVI w. Nic też dziwnego, że w badaniach nad wieloma instytucjami i strukturami diecezjalnymi zbiór biskupa Jakuba stanowi zasadniczy i nieodzowny punkt wyjścia⁶.

W całokształcie norm prawnych zawartych w statutach płockich z 1398 r. na szczególną uwagę zasługują dyspozycje zaadresowane do kapituły katedralnej, w których można upatrywać genezy przyszłych statutów kapitulnych.

Wśród trzynastu synodów płockich ery nowożytnej odbytych przed zakończeniem Soboru trydenckiego (1501, 1502, 1503, 1506, 1508, 1509, 1510, 1514, 1514 — powtórnice, 1529, 1539, 1551, 1557) jedynie dwa — biskupa Wincentego Przerembskiego z 1501 r. i biskupa Erazma Ciołka z 1506 r. — posiadają zachowane uchwały, nie wnoszące zresztą istotnych momentów do prawa diecezjalnego⁷. Gdy chodzi zaś o synody potrydenckie, to dominują tutaj reformistyczne zgromadzenia synodalne z lat: 1586, 1589, 1593, 1603, 1632, 1634, 1643, 1698 i 1733, synody bowiem z lat: 1565, 1577 i 1579/85 nie odegrały poważniejszej roli.

Ustawodawstwo wymienionych synodów reformistycznych reprezentują ogólny nurt reformy kościelnej zainicjowanej przez Tridentium. Cechą charakterystyczną potrydenckich zgromadzeń synodalnych było wdrażanie w życie diecezji dekretów soborowych zmierzających

generalnie do wzmocnienia organizacji i dyscypliny kościelnej, co miało stworzyć dogodne warunki do podjęcia na szerszą skalę ofensywnej akcji duszpasterskiej. To właśnie Sobór Trydencki podjął szereg uchwał o podstawowym znaczeniu dla pracy Kościoła, jak nakaz rezydencji duszpasterzy, zakaz kumulacji beneficjów, zakładanie seminariów duchownych, wprowadzenie obowiązkowej formy prawnej zawierania małżeństw czy reforma prawa zakonnego⁸.

Poczynając od pierwszego synodu biskupa Piotra Dunin Wolskiego (1586 r.) diecezja płocka znalazła się w ogólnym nurcie przyswajania sobie przez Kościół w Polsce reformy trydenckiej. Wspomniany synod rozpoczął na Mazowszu długofalowy proces dostosowywania prawa diecezjalnego do nowego ustawodawstwa ogólnokościelnego. Jego celem była odnowa życia kościelnego na wielu odcinkach wskazanych wyraźnie przez sobór.

Biskup Wolski, znakomity humanista, światły polityk i zręczny dyplomata, wychowanek uniwersytetu w Padwie, przebywający — jako biskup płocki — przez kilka lat w Rzymie, ujawnił w statutach synodalnych duże zrozumienie dla reformy trydenckiej. Uderza w nich troska rządcy diecezji o właściwe wypełnianie obowiązków duszpasterskich przez proboszczów, należyte poznawanie przez duszpasterzy swoich parafian, odprawianie za nich mszy św., udzielanie im sakramentów św., otaczanie szczególną troską biednych i potrzebujących pomocy. Właśnie te momenty stanowią pierwszy potrydencki wątek duszpasterski w ustawodawstwie diecezjalnym. Analogiczna troska biskupa o odnowę diecezji przebija także ze statutów jego synodu z 1589 r.⁹.

Otwarta przez Piotra Dunin Wolskiego droga ku urzeczywistnieniu w życiu duchowieństwa i wiernych świeckich diecezji reformistycznych postanowień trydenckich stworzyła szerokie możliwości kolejnemu rządcy diecezji, należącemu do nowej generacji biskupów, Wojciechowi Baranowskiemu. Dopiero tego biskupa można uznać za właściwego inicjatora podjętego już bardzo gruntownie dzieła reformy i odnowy życia diecezjalnego. Szczytowym osiągnięciem gorliwego ordynariusza był synod diecezjalny z 1593 r. (tzw. cząstkowy), odbyty w Płocku i w Pułtusku. Jego owocem pozostają zatwierdzone przez Stolicę Apostolską i aż dwukrotnie wydane drukiem obszerne statuty reformistyczne. Osadzone bardzo wyraźnie w dekretach soboru trydenckiego i statutach rodzimych synodów prowincjonalnych, normują rozległe dziedziny życia, zwracając uwagę m.in. na obowiązek rezydencji duszpasterzy przy kościołach, zakaz kumulacji beneficjów, troskę proboszczów o należyty stan świątyń, sprawowanie przez nich sakramentów św., opiekę nad chorymi i ubogimi, powinność głoszenia kazań i odbywania katechizacji, wdrażanie wiernych przez duszpasterzy do częstego korzystania z sakramentu pokuty i Eucharystii, zapoznawanie ich z nowym prawem małżeńskim, dbałość

o piękno liturgii. Tym samym więc ustawodawstwo synodalne zmierzało — w duchu trydenckim — do wszechstronnej odnowy duszpasterstwa. Akcentując zaś konieczność podniesienia dyscypliny duchowieństwa tak diecezjalnego, jak i zakonnego oraz wyeliminowania z życia wiernych zakorzenionych form zła (zwłaszcza wróżbiarstwa, nadużywania alkoholu i składania fałszywych zeznań w sądach) statuty synodalne podjęły tak doniosłą akcję naprawy obyczajów. Cennym wreszcie osiągnięciem synodu było sfinalizowanie rozpoczętej przez Wolskiego fundacji i erekcji seminarium duchownego, powołanego do istnienia już w 1594 r.¹⁰.

Drugi synod Baranowskiego (1603 r.) oraz synody kolejnych ustawodawców diecezjalnych — Stanisława Łubieńskiego (1632 i 1634 r.), Karola Ferdynanda Wazy (1643), Andrzeja Chryzostoma Załuskiego (1698) oraz Andrzeja Stanisława Załuskiego (1733) stanowiły dalszy ciąg urzeczywistniania w diecezji płockiej reformy trydenckiej. Należy jednak powiedzieć, iż pozostawały one zaledwie mocniejszym lub słabszym echem synodu Baranowskiego z 1593 r.¹¹.

W okresie niewoli narodowej, gdy synody diecezjalne nie mogły się odbywać, biskup Apolinary Wnukowski dokonał kodyfikacji prawa diecezjalnego ogłaszając w 1906 r. „Leges dioeceseanae”¹².

Równie chlubnie co w średniowieczu i po Soborze Trydenckim, synody płockie wpisały się w najnowsze dzieje diecezji. Odbyte w okresie międzywojennym — po długiej przerwie spowodowanej utratą niepodległości — dwa zgromadzenia synodalne z inicjatywy arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego (w 1927 i 1938 r.) dostosowały prawo diecezjalne do wymogów ogłoszonego w 1917 r. kodeksu prawa kanonicznego oraz do uchwał pierwszego polskiego synodu plenarnego z 1936 r. Ustawodawstwo przyjęte na synodzie płockim z 1938 r., oparte w przeważającej mierze na statutach synodalnych z 1927 r., regulowało przez dziesiątki lat całokształt spraw związanych z funkcjonowaniem diecezji. Pozostaje momentem charakterystycznym, że obydwa synody Arcybiskupa formułując najnowsze prawo diecezjalne nawiązywały w wielu sprawach do danwnych postanowień diecezjalnych, zwłaszcza zawartych we wzmiankowym zbiorze Wnukowskiego z 1906 r.¹³.

CZTERDZIESTY DRUGI SYNOD PŁOCKI

W chlubne i bogate dziedzictwo dotychczasowych synodów płockich wkracza ostatnio 42-gi synod diecezjalny odbywający się — po przeszło pięćdziesięciu latach od ostatniego zgromadzenia synodalnego — w nowych, zmienionych warunkach życia i działalności Kościoła na Mazowszu. Synod ten, zainicjowany w 1987 r. przez biskupa Zygmunta Kamińskiego, ordynariusza diecezji, jest próbą odczytania przez Kościół diecezjalny przesłania zawartego w dokumentach Soboru Watykańskiego II. Wspomniany na wstępie nowy, posoborowy model synodu diecezjalnego znajduje tutaj pełne swoje urzeczywistnienie.

Celem synodu jest „ubogacenie wiary i pełniejsze ukształtowanie postaw chrześcijańskich Ludu Bożego diecezji płockiej w duchu nauki Soboru Watykańskiego II”, jak stwierdza regulamin synodu zatwierdzony przez bpa Zygmunta Kamińskiego w dniu 23 IV 1987 r. W tym samym dniu zostały powołane synodalne komisje przygotowawcze: Komisja Główna oraz osiem komisji tematycznych (Struktur diecezjalnych, Duchowieństwa, Współpracy duszpasterskiej z zakonami, Apostolstwa świeckich, Przepowiadania Słowa Bożego, Katechizacji, Przepasterstwa, Kultu Bożego).

W ciągu trzech lat (1987—1990) komisje tematyczne intensywnie pracowały nad redakcją projektów odnośnych dokumentów synodalnych. Poszczególne projekty wypracowane przez wymienione komisje były następnie dyskutowane i przyjmowane — większością głosów — przez Komisję Główną, która odbyła 25 posiedzeń, przygotowywanych przez Sekretariat Synodu.

Przygotowanie projektu uchwał synodalnych ujętych w formę statutów oraz aneksów do nich, stanowiące fazę wstępną synodu, pozwoliło na uroczyste otwarcie 42-go synodu płockiego w dniu 19 V 1990 r. w bazylice katedralnej w Płocku podczas uroczystej mszy koncelebrowanej - pod przewodnictwem biskupa płockiego - przez członków Synodalnej Komisji Głównej. Bardzo wymownym momentem liturgii było wręczenie przez biskupa płockiego - po wygłoszeniu przezeń okolicznościowego kazania - projektów dokumentów synodalnych przedstawicielom poszczególnych parafii i innych wspólnot.

Uroczyste rozpoczęcie synodu zainaugurowało kolejną doniosłą fazę prac synodalnych, a mianowicie szeroką konsultację nad otrzymanymi dokumentami. Mają one stać się punktem wyjścia dla pogłębionej refleksji parafialnych i środowiskowych zespołów synodalnych, skupiających tak duchownych, jak i świeckich. Synod diecezjalny na tym etapie można przyrównać do szeroko rozumianej katechezy, na co zwracał uwagę kard. Karol Wojtyła na synodzie krakowskim (1972—1979).

Trwająca wciąż faza konsultacji nad projektami dokumentów synodalnych, w której czynny udział biorą m.in. parafialne i środowiskowe zespoły synodalne opiniujące poszczególne dokumenty, przeszła ostatnio w trzeci, końcowy etap prac synodu. W dniu 17 XI 1990 r. odbyła się pierwsza sesja plenarna zgromadzenia synodalnego poświęcona problematyce udziału Ludu Bożego w diecezji w posłudze nauczania. Część liturgiczna miała miejsce w katedrze płockiej, same zaś obrady odbyły się w auli Diecezjalnego Ośrodka Kultury Chrześcijańskiej. Ukonstytuowane wcześniej — stosownie do przepisów kodeksu prawa kanonicznego (kan.

463) — gremium synodalne (114 kapłanów diecezjalnych, 5 kapłanów zakonnych, 3 diakonów, 14 siostr zakonnych, 115 wiernych świeckich), po zagajeniu bpa Zygmunta Kamińskiego i prezentacji projektu odnośnych dokumentów, podjęło nad nimi dyskusję.

Druga sesja synodu (9 II 1991 r.) została poświęcona udziałowi Ludu Bożego diecezji w posłudze uświęcania, trzecia zaś (20 IV 1991 r.) — analogicznemu udziałowi w posłudze pasterzowania. Tymczasem trwają nadal konsultacje nad odnośnymi projektami dokumentów w zespołach synodalnych. Uroczyste zamknięcie 42-go synodu płockiego projektowane jest na 7 VI 1991 r., tj. na dzień wizyty papieża Jana Pawła II w Płocku; w obecności Ojca Świętego biskup płocki dokona uroczystej promulgacji uchwał synodu¹⁴.

Wypada wreszcie wspomnieć, że 42-gi synod płocki odbywa się pod hasłem: „Przypatrzcie się, bracia, powołanemu waszemu” (I Kor. 1, 26).

*
* * *

W bogatych dziejach diecezji płockiej specjalny rozdział stanowią synody diecezjalne, inicjowane przez biskupów — poczynając od XIII wieku — w różnych okolicznościach i warunkach. Jakkolwiek odbywane nieregularnie, zgromadzenia synodalne stwarzały stosunkowo częstą okazję do kodyfikowania prawa diecezjalnego i dostosowania go do ustawodawstwa nadrzędnego w postaci prawa ogólnokościelnego (tzw. powszechnego) oraz prawa stanowiącego przez synody prowincjonalne metropolii gnieźnieńskiej, a od 1817 r. — warszawskiej. Ogłaszanie przez biskupa prawa diecezjalnego pozostawało zresztą istotnym zadaniem każdego synodu.

Synody płockie nie zostały jeszcze wystarczająco przebadane, podobnie jak w odniesieniu do innych diecezji w kraju. Doniosłym postulatem badawczym pozostaje opublikowanie — w formie zwartej całości — zachowanych uchwał poszczególnych synodów. Tego rodzaju praca edytorska wydaje się czymś niezbędnym zarówno dla ocalenia przed zniszczeniem rękopisów lub nielicznych już egzemplarzy odnośnych starodruków, jak i dla udostępnienia cennych tekstów wszystkim zainteresowanym.

42-gi synod płocki, stanowiący zupełne novum w dotychczasowej praktyce synodalnej diecezji, należy dostrzegać na tle nauki Soboru Watykańskiego II, norm prawnych odnowionego kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. oraz trwającego od 1988 r. drugiego polskiego synodu plenarnego. Doniosłym zadaniem badawczym stanie się kiedyś wskazanie źródeł ustawodawczych synodu płockiego.

PRZYPISY

¹ Pierwszym synodem diecezjalnym, którego akta zachowały się jest synod odbyty w Auxerre (Francja) pomiędzy 585 a 606 r. Zob. J. Gaudemet. *Aspect synodal de l'organisation du diocèse Esquisse histo-*

rique [w:] *Le synode diocésain dans l'histoire et dans le code*. Paris 1989 s. 7; Por. W. Wójcik. *Synod diecezjalny w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*. «Prawo Kanoniczne» 29: 1986 nr 1-2 s. 95.

² W. Góralski. *Dziś i jutro czterdziestego drugiego synodu plockiego*. «Niezależna Gazeta Plocka» 1990 nr 7 s. 4.

³ Zob. Dekret Soboru Watykańskiego II „Christus Dominus” n. 36.

⁴ E. Sztáfrowski. *Nowy model synodu diecezjalnego — synod pastoralny*, «Kielecki Przegląd Diecezjalny» 49: 1983 nr 3-4 s. 138.

⁵ Zob. J. Sawicki. *Synody diecezji plockiej i ich statuty*. [w:] «Concilia Poloniae» T. 6. Warszawa 1952 s. 176; Zob. także T. Zebrowski. *Zarys dziejów diecezji plockiej*. Plock 1976 s. 77-79; W. Góralski. *Z przeszłości synodalnej diecezji plockiej*. «Studia Plockie» 13: 1985 s. 115—120.

⁶ Zob. S. Zachorowski. *Jakób biskup plocki i jego działalność ustawodawcza i organizacyjna 1396-1425*. Kraków 1915 s. 88-90; J. Sawicki, *iw.* s. 38-40 i 51; J. Kłoczowski. *Biskup Jakub z Korzkwi (1396-1425) i próba restauracji Kościoła Plockiego*, «Studia Plockie» 3: 1975 s. 98-118; W. Góralski.

Ustawodawstwo synodalne diecezji plockiej — stan badań oraz postulaty badawcze, «Studia Plockie» 7: 1979 s. 180-182; Tenże. *Zródła poznania prawa partykularnego diecezji plockiej*, «Studia Plockie» 8: 1980 s. 45-46.

⁷ W. Góralski. *Z przeszłości synodalnej*, *iw.* s. 122.

⁸ Tenże. *Reformistyczne synody plockie na przelomie XVI i XVII wieku*. Plock 1983 s. 13.

⁹ *Tamże* s. 149.

¹⁰ *Tamże* s. 129 i 150; Tenże. *Diecezja plocka i jej synody w okresie potrydenckim (szkic do badań nad recepcją soboru trydenckiego w świetle ustawodawstwa synodów diecezjalnych)*. «Studia Plockie» 14: 1986 s. 181—182.

¹¹ Tenże. *Reformistyczne synody*, *iw.* s. 15.

¹² Tenże. *Zródła poznania*, *iw.* s. 52—54.

¹³ Tenże. *Z przeszłości synodalnej*, *iw.* s. 129.

¹⁴ Tenże. *Wokół 42 synodu plockiego*, «Ład Boży» 1990, nr 25 z 16 XII, s. 13—14.

